

„Ódondászok” segédkönyve: A könyv- szakma segédkönyvei

POGÁNY György

A könyvszakma segédkönyvei /
Pogány György. – Bp. : Hatágú
Síp Alapítvány, 2006. – 181 p. ; 20
cm. – (A könyves szakképzés fü-
zetei, ISSN 1785.8410 ; 9.)

ISBN 963 7615482

Fáy András, a reformkori író, politikus szerint az antikvárium „a tudós világnak vérkeringető artériája”, a 19. századi könyvkereskedők mégsem tekintették magukkal egyenrangúnak az „ódondászokat”: 1878-ban nem lehettek tagjai az akkor létrehozott Magyar Könyvkereskedők Egyletének. A későbbiekben természetesen változott a helyzet, hiszen éppen a század utolsó harmadában sorra nyíltak a használt, régi könyveket árusító antikváriumok, a fővárosban egyes utcák szinte „Antikváriumok utcája” nevet is kaphatott volna. Így érezhetjük ma is, ha végigsétálunk a Múzeum körút Kossuth Lajos utca és Kálvin tér közötti szakaszán, ahol egymást követő üzletekben antikváriusok várják, segítik és tájékoztatják a régi könyvek, metszetek, kották és hanglemezek után érdeklődőket, vagy akár a képeslapok gyűjtőit. Az antikváriumi szakeladó az 1990-es években önálló bejegyzett szakmává lépett elő, az antikváriusok érettségire épülő képzését a Hatágú Síp Alapítvány által 1992-ben létrehozott Gutenberg János Könyvkereskedelmi Szakközépiskola látja el. A hallgatók oktatása a következő témakörökre terjed ki: könyv- és folyóirat-történet, forráskiadványok, illusztrációs és képsokszorosítási technikák, könyvkötéstörténet, bibliográfia, antikváriumi kereskedelmi ismeretek, árképzés és árbecslés, könyvrestaurálási szempontok, latin-német címlapfordítási gyakorlat, marketing. *Dercsényi Szilvia*, az iskola igazgatója 2001-ben még úgy nyilatkozott a Magyar Könyvgyűjtő című folyóirat októberi számában, hogy tankönyv nincsen, a különböző szakterületek elismert képviselői előadásokat tartanak, ezen kívül a hallgatók vastos irodalomjegyzéket és néhány házi jegyzet kapnak, majd ezekből, illetve a gyakorlatok során szerzett tapasztalatok alapján készülnek fel a vizsgára.

Ezen a helyzeten változtatott a 2004-ben megindult, éppen Dercsényi Szilvia által szerkesztett *A könyves szakképzés füzetei* című sorozat. (A sorozatnak első két kötetét a Könyvtári Figyelő is ismertette.) A Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete támogatásával a Hatágú Síp Alapítvány által eddig megjelentetett művek mindegyike tankönyvként használható a könyvszakmai tanfolyamok hallgatói számára. Így van ez a kilencedikként közreadott, 2006-ban megjelent *A könyvszakma segédkönyvei* című kötettel is, amelynek szerzője – hasonlóan az indító két kötethez – **Pogány György**.

Az ízléses borítóval fedett, 181 oldalas kötet jóval többet nyújt, mint amennyit a címe sejtetni enged. Ugyanis a kiadvány nemcsak a vizsgaletételéhez, a szakma műveléséhez elengedhetetlenül fontos segédkönyvek tartalmával, használhatóságával kíván megismertetni, hanem – valószínűleg a tanfolyam tematikájához igazodva – azokat a bibliográfiái és tájékoztatósi alapismereteket is tartalmazza, „amelyekre a könyvszakmában, [...] illetve a könyves szakiskolában e pályára készülőknek szüksége lehet”.

Ezen kívül „*kitér a könyvkereskedelemben használatos különféle típusú eszközök vázlatos fejlődéstörténetére is és ismerteti a gyakorlati napi munkában ma már talán nem, vagy csak kevésbé használatos eszközöket*”. Ezzel, a bevezetésben megfogalmazott koncepciójával a szerző – bár kötetében nem említi őket – tulajdonképpen a szakképzésben korábban használható tankönyvek tematikáját követi. Nevezetesen a tanárképző és tanítóképző főiskolák számára készített, a hetvenes-nyolcvanas években forgalomban lévő (Kertész Gyula sorozatszerkesztésével készült) *Könyvtári tájékoztatás* című jegyzetsorozat metodikáját, illetve a hetvenes évek végén sokszorosításban közreadott *Az antikváriusképzés füzetei* című sorozat Bibliográfia címen megjelenő első két tagjának felépítését. (Ez utóbbiak szerzői Kollin Ferenc és Pogány György voltak.)

Az említett előzmények az anyagújtásuk lezártaig érvényes tájékoztató apparátusról korrekt, használható információt nyújtanak ugyan, de súlypontjaik, kifejezéseik, szóhasználatuk az adott kornak volt csak megfelelő. Ha eltekintünk az Interneten jelenleg elérhető, különböző főiskolák, egyetemek hallgatói által e témakörökben összeállított szigorlati jegyzetektől, azt mondhatjuk, hogy a Könyvtárosok kézikönyve idevonatkozó fejezetei mellett valóban szükség volt egy kifejezetten a könyvkereskedelemben, szűkebben véve az „antikváriumi világban” használható, könnyen kézbe vehető segédkönyvre.

A könyves szakmának ugyanis egészen mások a tájékoztatósi szempontjai, mint a könyvtári területnek. Ahogyan Pogány György írja: „*a könyvtárak ilyen jellegű szolgáltatásait igénybe vevő olvasóknak, használóknak elsősorban a hordozón rögzített információra van szükségük; [...] A könyvesbolti vásárlók viszont – bár az ismeret, a tudás számukra sem közömbös – mégis inkább magát a dokumentumot óhajtják megszerezni, ezért nem annyira az információra vonatkozó, hanem az azt hordozó konkrét fizikai entitáshoz kapcsoló tájékoztatást igényelnek.*” Egyetértve a szerzővel, ezen a területen nemcsak tájékoztatásról, hanem tájékozódásról is szó van egy-egy régi könyv, metszet vagy hanglemez azonosításakor, adatainak rögzítésekor, árának megálapításakor.

A szerző nem vállalkozott az összes tudományterület segédkönyveinek áttekintésére, hiszen amint hivatkozik rá, ezt a feladatot *A szerkesztők és szerzők kézikönyve* című munka egyik fejezeteként Gyurgyák János már elvégezte. Pogány György tehát csak arra vállalkozhatott, hogy a segédkönyvek és tájékoztatósi eszközök területéről az antikváriusok által használható bibliográfiái, faktográfiái apparátust tárgyalja, beleértve a bibliofiliával, könyvgyűjtéssel kapcsolatos szakbibliográfiákat is. Az összesen több mint 370 segédletet bemutató vagy csak említő kötet használatát az is elősegíti, hogy az oldalak élőfeje mindig mutatják a fejezet címét. Ezek a

fejezetek (a kiegészítő részeket leszámítva) hét egységre tagolják a könyvet.

A *Bibliográfiai és tájékoztatósi alapismeretek* című fejezet az alapfogalmakkal, a tájékoztatósi eszközök tipológiájával, a bibliográfia műfájának legfontosabb elméleti tudnivalóival ismert meg, és kitér a direkt (faktografikus) tájékoztatósi eszközöknek a könyvkereskedelemben használható csoportjaira is. A *tájékoztatósi eszközök kialakulásának vázlatos története* című rész a 16. század kezdetétől tekinti át a könyvekről és a tudásról számot adó, azokat összegző „historia litteraria” műfajának európai és magyarországi fejlődését a 19. század második feléig. A nagy ívű léptékből kissé kilóg Sándor István életútjával, az 1803-ban megjelent Magyar könyvesház című munkáján túli műveivel részletesen foglalkozó alfejezet.

A következő fejezetek egy olvasmányos kalauz-bibliográfia műfaji megoldásait alkalmazva már az antikváriusok számára a nagyobb nyilvános könyvtárakban vagy akár saját segédkönyvtárakban elérhető, kereken 300 tájékoztatósi/tájékoztatósi segédlettel foglalkoznak. Képet kapunk a bibliográfiai és egyéb segédletek szerkezetéről, felépítéséről, gyűjtőköréről és tartalmáról, használatának egyéb tudnivalóiról. A rövidített leírások címei minden előfordulásukkor tipográfiaailag kiemelkednek a magyarázó-értékelő szövegből. Ez a módszer néhány esetben megtévesztő is lehet a használó számára akkor, amikor a cím csak utalásként említődik meg, vagy amikor egy korszak-bibliográfia tárgyalásakor a cím (vagy rövidítése) több alkalommal is kiemelten előfordul. (Talán egy kevésbé olvasmányos, szikárabb feldolgozás megkönnyíthette volna a tankönyvszerű használatot.)

A történeti megközelítés tovább folytatódik *A magyar nemzeti bibliográfia retrospektív rendszere* című fejezetben, ahol nemcsak a területi, tartalmi és nyelvi hungarikumokat leíró bibliográfiákkal, hanem azok keletkezéstörténetével is megismerkedhetünk. *A magyar nemzeti bibliográfia kurrens rendszere és a könyvkereskedelmi*

könyvészetek című fejezet egy része már csak történeti értékkel bír, hiszen a korábbi kurrens bibliográfiák tartalma jórészt beépült a retrospektív bibliográfiákba. A kurrens könyvkereskedelmi bibliográfiák mellett e fejezetben kapott helyet a hazai könyves szaklapok (köztük a ma is élők) bemutatása, és itt említődnek meg a könyvkereskedelmi adattárak, adatbázisok.

A könyveken kívüli dokumentumok retrospektív és kurrens bibliográfiai című fejezet a gyűjtői szempontokat figyelembe véve foglalkozik a hazai hírlapok, folyóiratok, röplapok, térképek, metszetek plakátok és kották bibliográfiáival. E fejezet címe az antikvárius-hallgatók számára félrevezető lehet, persze csak akkor, ha nem olvassák el e rész bevezetőnek szánt mondatait, amelyek egyértelművé teszik, hogy e dokumentumok bibliográfiai is a nemzeti bibliográfiai rendszer részét alkotják. E részben meg kell említeni, hogy a megyei sajtóbibliográfiák ugyan valóban a 2001-ben megjelent Győr-Moson-Sopron megyei anyaggal váltak teljes körűvé, viszont 2002-ben a Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár egy minden szempontból bővített kiadványt adott közre Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (a történelmi Bereg, Szabolcs, Szatmár, Ugocsa és Ung vármegyék) sajtóbibliográfiája, 1845–2000 címmel.

Az antikváriumi munka egyéb bibliográfiai jellegű segédletei című fejezetben kaptak helyet a szakirodalmi kalauzok, az aukciós jegyzékek, a régi könyvek haza lelőhelyjegyzékei, a bibliofil bibliográfiák. A fejezet végén találhatóak a történelem és határterületeinek, az irodalomtörténetnek, a néprajznak és művészettörténetnek a gyűjtő és az antikvárius számára legfontosabb bibliográfiái.

A faktografikus dokumentumokat az eddigiekhöz hasonló módszerrel bemutató *A könyvszakma direkt tájékoztatósi eszközei* című egység zárja le kalauz-bibliográfiai fejezeteket az általános lexikonokkal, enciklopédiákkal, életrajzgyűjteményekkel, biobibliográfiákkal, szótárakkal és terminológiai gyűjteményekkel, továbbá a leg-

fontosabb adat-, név- és címtárakkal. Ebben a részben a szerző félreérthetően fogalmaz a Petőfi Múzeum Magyar életrajzi index nevű adatbázisával kapcsolatban, amikor azt közli, hogy „elvezeti a használót a részletes adatokat tartalmazó megbízható forráshoz”. Ez részben igaz, de hozzá kellett volna tenni, hogy ennek az indexnek éppen az az egyik felbecsülhetetlen érdeme, hogy a források eltérő, bizonytalan születési-halálozási adatai közül igyekszik a valót megállapítani, a szerkesztők ennek érdekében a gyászjelentéseket is több esetben megnézték.

A kötet a további tájékozódást elősegítő legfrissebb, főként az önállóan megjelent szakirodalom (17 tételes) válogatott bibliográfiájával, a kötetben való analitikus keresést lehetővé tevő betűrendes név- és címmutatóval folytatódik, majd táblázatos formában mutatja be a könyvkereskedelemben forgalmazott dokumentumok, valamint a retrospektív és kurrens magyar nemzeti bibliográfia rendszerét. A 179. oldalon láthatóan sajtóhiba, hogy a táblázat első oszlopában 1976-évszámmal jelzett Magyar nemzeti bibliográfia. Könyvek CD-ROM legfrissebb kiadásáról azt közli, hogy az 1986-2006 közötti kiadványokat tartalmazza a tényleges 1976–2006 helyett. (Valójában a lemezen található periodikumok időhatára 1986–2006.)

Az Amerikai Könyvtáregyesület (ALA) Tájékoztató és olvasószolgálati egyesületének irányelvei szerint a szakmai készségek közé tartozik 1) az információforrások szerkezetének ismerete az elsődleges felhasználók figyelmének központjában álló ismeretágakban, 2) az információkeresési típusok és az elsődleges felhasználók szokásainak ismerete, 3) az alapvető információeszközök ismerete, ideértve az online katalógusokat, a keresőrendszereket, az adatbázisokat, webhelyeket, a monográfiákat és folyóiratokat nyomtatott és elektronikus formában. Ha mindezeket az antikváriusság szempontjából vonatkoztatjuk *A könyvszakma segédkönyvei*-re azt mondhatjuk, hogy az első két követelményt a kiadvány teljesítette, úgy gondolom azonban, hogy

adós maradt a harmadikkal. Bár több helyen említés történik a tárgyalt mű CR-ROM formátumára is, és kilenc esetben az internetes elérés is jelezve lett, azt gondolom, hogy a könyvesbolti, különösen az antikvárium területen sem lehet nélkülözni a tájékozódás/tájékoztató webes információforrásait.

Számos tárgyalt segédkönyv online elérési lehetőségére hivatkozhatott volna a szerző, olyanokra, melyek az anyaggyűjtés lezárásáig (ez az időpont egyes utalásokból kikövetkeztethetően 2006 nyara lehetett) bekerültek a Magyar Elektronikus Könyvtár állományába. Ilyen például *Busa Margit* sajtóbibliográfiája (2006. febr.), *Monoki István* 1919–1940-es romániai magyar könyvészete (2000. jún.), id. Szinnye Józseftől a Magyar írók élete és munkái (2006. márc.), a Magyar életrajzi lexikon 1000–1990 (2002. okt.), vagy a Pallas nagy lexikona (1998. okt.). Nem történik említés olyan tájékoztatói forrásokról, mint a különböző nemzeti könyvtárak online elérhető katalógusai, vagy a régi magyarországi nyomtatványok közös katalógusának projektje, a MOKKA-R, mely utóbbi a kötet megírásának időszakában kezdte meg érdemi működését. Utalni lehetett volna az árbecslési segédletek kapcsán arra, hogy vannak olyan hazai webhelyek, ahol egyidejűleg több tízezer könyvet ajánlanak árverésre, az éppen aktuális licitek közlésével.

A műfajelméleti és műfaj történeti bevezetőket, a kalauzbibliográfiai rész történeti és dokumentumismereti információit az antikváriusi tanfolyamok hallgatói jól tudják tankönyvként hasznosítani, és (elsősorban a nyomtatott segédletek vonatkozásában) összefoglaló jellege miatt a könyvtáros-képzésben részt vevőknek is segítséget nyújthat tanulmányaikhoz. Az előbb említettekén túl Pogány György könyve mindenkinek ajánlható, aki szeret bibliográfiákban búvárkodni.

Kégli Ferenc